

Metodické doporučení č.j. 27607/2009-60 k zabezpečení rovných příležitostí ve vzdělávání dětí, žáků a žákyn se sociálním znevýhodněním

(V materiálu jsou používány termíny učitel psycholog, speciální pedagog, klient, dětský lékař, odborný pracovník apod. V rámci těchto formulací se rozumí vždy obě genderové varianty.)

Metodické doporučení se vztahuje k **podpoře vzdělávání dětí, žáků a žákyn se sociálním znevýhodněním**, především pokud je jeho základem příslušnost k odlišnému sociokulturnímu prostředí. Specifika tohoto prostředí mohou z rozličných důvodů představovat překážku pro úspěšné vzdělávání, získání profesní kvalifikace a uplatnění plného vzdělávacího potenciálu dětí, žákyn a žáků z něho pocházejících. Metodické doporučení se vztahuje k **zajištění jejich speciálních vzdělávacích potřeb v předškolním a základním vzdělávání**.

Smyslem metodického doporučení je:

- přispět k zajištění podmínek pro poskytování odpovídajících **podpůrných a vyrovnávacích opatření** pro děti a žáky a žákyn se sociálním znevýhodněním především **ve školách hlavního výchovně vzdělávacího proudu**, tj. školách, které nejsou samostatně zřízeny pro děti, žáky a žákyn se zdravotním postižením (dále jen „běžná škola“),
- umožnit žákům/žákyním plné rozvinutí jejich individuálního vzdělávacího potenciálu tak, aby mohli úspěšně pracovat dle vzdělávacích programů běžných škol,
- přispět k **předcházení nadměrnému zařazování žáků a žákyn se sociálním znevýhodněním do škol samostatně zřízených pro děti, žákyně a žáky se zdravotním postižením** (tj. zejména do škol primárně určených pro vzdělávání žáků a žákyn s lehkým mentálním postižením).
- vytvořit podmínky pro aplikaci adekvátních diagnostických postupů, zabezpečujících **eliminaci možné záměny sociálního znevýhodnění za zdravotní postižení**, zvláště pak za diagnózu **lehké mentální retardace**¹.

Při realizaci postupů uvedených v rámci tohoto metodického doporučení je třeba:

- věnovat pozornost dětem, žákyním a žákům romským.²
- důsledně dbát na dodržování diagnostické a intervenční práce, která **respektuje specifika těchto dětí, žákyn a žáků**.

V rámci diagnostické a intervenční práce je třeba:

- reflektovat **specifika prostředí**, z něhož děti, žáci a žákyně pocházejí a z něho vyplývající limity.
- Zvláštní pozornost je třeba věnovat **volbě vzdělávacího zařízení tak**, aby tito nebyli umístováni ve zvýšené míře do základních škol samostatně zřízených pro děti a

¹ Z údajů analýz realizovaných v roce 2008 a 2009 jednoznačně vyplývá jako klíčové zjištění, že téměř jedna třetina z celkového počtu romských žáků a žákyn plnících povinnou školní docházku navštěvuje školy vzdělávající přílohy k programu Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Ostatních žákyn a žáků je v těchto školách vzděláváno přibližně 2,17% z jejich celkového počtu. Výsledky provedených šetření jednoznačně poukazují na nevyrovnané vzdělávací šance romských a ostatních žáků, neboť pravděpodobnost, že romský žák či žákyně bude vzděláván podle RVP ZV LMP je významně vyšší než u ostatních.

² tj. těm, jejichž rodiče se za Romy považují, aniž by se k příslušnosti za všech okolností hlásili, nebo jsou za Romy považováni významnou částí svého okolí.

žáky/žákyně se zdravotním postižením, či ve zvýšené míře vzdělávání podle programu základního vzdělávání pro žáky se zdravotním postižením.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat **předcházení jakémukoliv diskriminačnímu jednání** z důvodu etnicity, národnostní příslušnosti, náboženského vyznání, sociálního či ekonomického statusu apod.

I.

Předškolní příprava a vzdělávání v mateřských školách

Kvalitní předškolní příprava je jedním z nejvýznamnějších nástrojů podpory pozdější školní úspěšnosti žáků a žáků. Ze studií provedených v roce 2008 a 2009 jednoznačně vyplývá, že **žáci/žákyně žijící v prostředí sociálního vyloučení či sociálním vyloučením ohroženém, jsou v oblasti vzdělávání významně úspěšnější, pokud před zahájením povinné školní docházky absolvovali běžnou mateřskou školu**. Jejich vzdělávací výsledky v průběhu povinné školní docházky jsou dlouhodobě lepší i ve srovnání se žáky/žákyněmi, kteří absolvovali předškolní přípravu v přípravných třídách základní školy. Žáci a žákyně, které před zahájením povinné školní docházky absolvovali přípravnou třídu základní školy, dosahují lepších výsledků, než ti, kteří neabsolvovali žádnou formu institucionalizované předškolní přípravy. Vliv přípravné třídy se pozitivně projevuje především v počátečních ročnících základní školy.

Děti se sociálním znevýhodněním navštěvují mateřskou školu v menší míře než ostatní děti. **Ze strany škol je proto třeba vyvíjet úsilí pro odstraňování případných bariér, které mohou bránit těmto dětem v docházce do mateřských škol, případně do přípravných tříd základní školy.** Zároveň je třeba, aby bylo ředitelem/ ředitelkou mateřské školy zabezpečeno přednostní přijetí dětí v posledním roce před zahájením povinné školní docházky.

Ve vztahu k potřebám dětí je především důležité, aby pedagogičtí pracovníci **podporovali vytváření takového sociálního prostředí, které je pro děti se sociálním znevýhodněním či děti z odlišného sociálního a kulturního prostředí, včetně dětí romských, a jejich rodičů či zákonné zástupce, přátelské a přijímající.** Při pedagogické práci je třeba **posilovat** ve všech dětech **pocit sounáležitosti a vzájemného respektu.** Je důležité, aby pedagogičtí pracovníci věnovali **zvýšenou pozornost dětem ohroženým vyloučením z kolektivu a učinili opatření, jež takovému stavu předejdou.** Při komunikaci s dětmi, pro něž čeština není prvním (mateřským) jazykem, je třeba, aby se pedagogičtí pracovníci ujistili, že **dítě rozumí obsahu sdělení,** aniž by otevřeně upozorňovali na fakt, že by rozumět nemuselo (v této skupině mohou být všechny děti, které v důsledku odlišného jazykového kódu užívaného doma – cizí jazyk, nedostatečně osvojená čeština, etnolekt – mají omezenou slovní zásobu a nedostatečně rozumí jazykovému kódu užívanému učiteli). Vzhledem k tomu, že **český jazyk je pro tyto děti základním integračním nástrojem,** je třeba věnovat **zvýšenou pozornost rozvíjení jeho porozumění.**

Je velmi důležité, aby pedagogičtí pracovníci zařazovali do výchovných činností aktivity zaměřené na **snížování obav z odlišnosti** (dané například odlišnostmi ve vzhledu, jinými kulturními zvyklostmi, zdravotním postižením apod.).

Nezbytné je začleňování aktivit podporujících u dětí **budování tolerance a respektu k odlišnosti** (v kultuře, tradicích, historie, rodinných vazbách, hodnotovém systému atp.), **posilování vědomí obecné lidské rovnosti a sounáležitosti** bez ohledu na příslušnost k sociokulturnímu zázemí či socioekonomickému statusu, aktivit **rozvíjejících schopnost kritického myšlení** a objektivního hodnocení. Velmi důležité je, aby se pedagogičtí pracovníci mateřských škol aktivně podíleli na **podpoře motivace rodičů** sociálně znevýhodněných dětí **v kooperaci se subjekty poskytujícími sociální intervenci či s poskytovateli sociálních a vzdělávacích služeb pro danou cílovou skupinu.**

II.

Vzdělávání v základních školách

Úspěšné absolvování povinné školní docházky, v jehož průběhu dosáhnou žákyně a žáci plného rozvinutí svých vzdělávacích možností, je důležitým předpokladem pro další vzdělávací dráhu a jejich pozdější pracovní a společenské uplatnění. Vytváření **rovných příležitostí** v oblasti vzdělávání **v běžné škole** je jedním ze **základních faktorů**, které úspěšné absolvování povinné školní docházky podmiňují. **Rovné příležitosti na základní škole spoluvytvářejí podmínky nezbytné pro pokračování vzdělávání žáků a žákyň v sekundárním vzdělávání, získání kvalifikace a uplatnění na trhu práce.**

Rovný přístup ke vzdělávání je deklarován ve školské legislativě v § 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jako takový prolíná celým zákonem a jeho podpora je tak jednoznačným úkolem každé školy. Na druhou stranu, jak již bylo zmíněno výše, **poukazují výsledky šetření realizovaných v letech 2008 a 2009 na nevyrovnané vzdělanostní šance žákyň a žáků, v jejichž důsledku dochází k výrazné diferenciaci a v podstatě deformaci vzdělávacích drah** žákyň a žáků ze sociálně vyloučeného prostředí, jejich **zvýšené segregaci ve školách** určených primárně pro žáky/žákyně se zdravotním postižením či k předčasnému ukončení jejich vzdělávání, s ním spojeným **nezískáním základní profesní kvalifikace a velmi omezenou možností uplatnění na otevřeném trhu práce.** Ve vztahu ke vzdělávání žákyň a žáků se sociálním znevýhodněním je třeba **v maximální možné míře zmírnit případné negativní vlivy znevýhodňujícího sociálního prostředí, které má přímý dopad na jejich vzdělávací dráhu** a které oni sami nemohou změnit.³ K tomu je třeba vytvořit v prostředí běžné školy potřebné zázemí, a to s využitím efektivní komplexní podpory, která umožní každému žákovi a žákyni plně rozvinout jeho/její vzdělávací potenciál.

Při vzdělávání žákyň a žáků se sociálním znevýhodněním, z odlišného sociálního a kulturního prostředí, je ze strany základní školy velmi důležité:

- upřednostňovat jejich inkluzivní vzdělávání (v běžných třídách běžných základních škol),
- realizovat aktivity směřující k dlouhodobé individuální podpoře žáků a žákyň, průběžnému vyrovnávání vstupního znevýhodnění a současně vytvářet takové emoční prostředí, které je bude motivovat k osvojení hodnot a znalostí a kompetencí očekávaných ve vztahu k integraci do společnosti,
- zaručit všem žákům a žákyním bezpečné a respektující prostředí,
- využívat v případě potřeby podpory asistenta pedagoga pro žáky/žákyně se sociálním znevýhodněním,

³ Takovými okolnostmi jsou typicky speciální vzdělávací potřeby, specifické kulturní a sociální zázemí.

- vytvořit ve škole odpovídající prostor pro přípravu na vyučování a poskytnout v jejím rámci dostupnou pomoc pedagogického pracovníka (osvědčuje se například zpřístupnění školní knihovny v průběhu přípravy na vyučování, umožnění využití přístupu na internet při zpracovávání domácích úkolů, zřízení (školního klubu) školského zařízení pro zájmové vzdělávání⁴, jež umožní i tyto aktivity atp.),
- spolupracovat s poskytovateli služeb dostupných v dané lokalitě a využít jejich kapacity k podpoře žáků a žákyň, případně rozvíjet společné aktivity (s neziskovými organizacemi poskytujícími sociální služby, jejichž cílovou skupinou jsou rodiny ohrožené sociálním vyloučením, odborem péče o dítě apod.).
- využívat prostředků z dotačních výzev MŠMT i dalších institucí, určených k získání potřebných zdrojů pro realizaci programů podpory sociálně znevýhodněných žáků/žákyň
- cíleně zabezpečovat vzdělávání pedagogických pracovníků v problematice práce se sociálně znevýhodněnými žáky/žákyněmi (pocházejícími z prostředí sociálního vyloučení, cizinci, žadatelé o azyl apod.).
- cíleně vytvářet v rámci školy dostatečné informační zázemí o problematice práce se sociálně znevýhodněnými žáky/žákyněmi (relevantní literatura, databáze dostupných kvalitních internetových zdrojů, metodické materiály apod.)

Velmi důležité je, aby pracovníci škol **informovali zákonné zástupce žáků a žákyň, že údaje o sociálním znevýhodnění**, které školám poskytnou, **nejsou vnímány jako stigmatizující a nebudou žádným způsobem zneužity**. Údaje o sociálním znevýhodnění budou sloužit výhradně k vyrovnání vzdělanostních šancí těch žáků, u nichž mohou být sníženy v důsledku sociálního (a souvisejícího prostorového, ekonomického, kulturního, či symbolického) vyloučení a ke vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

Při vzdělávání žákyň a žáků se sociálním znevýhodněním, z odlišného sociálního a kulturního prostředí včetně romských je **ze strany pedagogických pracovníků velmi potřebné:**

- upřednostňovat zejména motivující a aktivizující metody výuky a hodnocení, které mají větší potenciál rozvíjet individuální předpoklady žákyň a žáků a umožňují pozitivně využívat heterogenitu žakovského kolektivu (vytvářet příležitost zapojení všech smyslů do učení se, střídat výklad a individuální či skupinovou činnost žákyň a žáků, vytvářet vzdělávací projekty atp.),
- sledovat zájmy žákyň a žáků a při plánování výuky začleňovat témata atraktivní pro žáky a žákyně ve skupině,
- sledovat komunikační dovednosti, jazykovou vybavenost a aktivní slovní zásobu žákyň a žáků a pomáhat jim překonávat případné znevýhodnění v této oblasti (pomocí zde může i asistent pedagoga, využití disponibilní časové dotace ve školním vzdělávacím programu),
- získávat relevantní informace o rodinném zázemí dětí, žákyň a žáků a zajímat se o to, do jaké míry může rodina poskytnout žákyním a žákům potřebné materiální zázemí či podporu a pomoc při vzdělávání,
- mít k dispozici dostatek pomůcek k využití žáky a žákyněmi ve škole či při přípravě ve škole v období mimo vyučování (např. školní družina, školní klub, zájmové kroužky, doučování)

⁴ v souladu s vyhláškou č. 74/2005 Sb. (oddělení školní družiny, školního klubu nebo střediska volného času pro integrované žáky se sociálním znevýhodněním nebo při naplnění počtu jenom pro žáky se sociálním znevýhodněním)

- při práci s žáky a žákyněmi a při zadávání domácí přípravy zohledňovat možnosti, dané jejich rodinným zázemím,
- uvědomovat si, že pokud žáci a žákyně nemají dostatečnou podporu v rodinném zázemí, není možné je za to činit zodpovědnými, ale je nezbytné vytvořit podmínky pro to, aby tato skutečnost co nejméně negativně ovlivňovala jejich školní úspěšnost,
- být v pravidelném kontaktu s rodiči či zákonnými zástupci žákyň a žáků a vzájemně se pravidelně informovat o pokrocích a vývoji dítěte, poskytovat rodičům pozitivní zpětnou vazbu o pokrocích a dosažených výsledcích jejich dětí,
- pokud se pedagogickým pracovníkům školy nedaří navázat odpovídající spolupráci s rodinou žákyň a žáků, je nezbytné vyhledat prostředníka (terénní sociální pracovník, pracovník neziskové organizace poskytující sociální služby, odbor sociálně právní ochrany dětí atp.).

Při vzdělávání žákyň a žáků se sociálním znevýhodněním, z odlišného sociálního a kulturního prostředí, včetně romských, je **především důležité**, aby pedagogičtí pracovníci vnímali a **citlivě usměrňovali sociální klima ve třídě**, **pravidelně efektivně diagnostikovali vztahy a pozice žákyň a žáků ve skupině**, věnovali zvýšenou pozornost žákům a žákyním ohroženým vyloučením ze skupiny, pozitivně **ovlivňovali procesy skupinové dynamiky a eliminovali rizika jejich vyloučení z kolektivu třídy**.

Veškerá vyrovnávací a podpůrná opatření, která škola využívá při vzdělávání žákyň a žáků se sociálním znevýhodněním, z odlišného sociálního a kulturního prostředí, je potřebné zaměřit **již na prevenci školní neúspěšnosti** těchto dětí a žáků. V průběhu vzdělávání **není na místě snižovat z důvodů sociálního znevýhodnění nároky na žáky a žákyně**, ale je třeba vytvořit jim podmínky pro to, aby se případné znevýhodnění v co nejnižší možné míře projevovalo v naplňování jejich vzdělávacího potenciálu. Pokud pedagogičtí pracovníci realizovali vyrovnávací opatření, jež jsou v možnostech školy, a žák či žákyně nedosahuje očekávaných výsledků, je důležité oslovit rodiče či jiného zákonného zástupce žáka či žákyně a **včas zprostředkovat pomoc školského poradenského zařízení** a spolupracovat na realizaci doporučených opatření.

III.

Spolupráce škol se školskými poradenskými zařízeními

Při spolupráci se školským poradenským zařízením je velmi důležité, aby učitel uvedl **potřebné informace, které poradenský pracovník nemá k dispozici a jsou pro posouzení speciálních vzdělávacích potřeb dítěte, žáka či žákyně a pro zpracování doporučení důležité**.

Především je potřebné **uvádět důvod vyšetření** či kontroly, jak žák či žákyně **chápe probíranou látku**, jak si **pamatuje předkládané informace**, jak se **vyjadřuje**, popsat jeho **zájem o výuku** a projevovanou aktivitu. Pro práci poradenského pracovníka jsou užitečnou informací postřehy ke **strategiím učení**, které žák/žákyně využívá. Důležité jsou informace o jeho/jejím **zdravotním stavu, unavitelnosti** (míře frustrační tolerance, výkonových vlastnostech apod.), schopnosti cíleně **koncentrovat pozornost**. Potřebné je také rozvést jeho přednosti či nedostatky při **zvládnutí učiva jednotlivých předmětů a školní prospěch** z posledního vysvědčení v porovnání se současnou situací v době, kdy navštíví školské poradenské zařízení a zda má nějaké případné úlevy **při hodnocení**.

Při komunikaci s poradenskými pracovníky je velmi důležité uvést také informace o **rodinném a sociálním zázemí** dítěte, žáka či žákyně. Je žádoucí podrobněji doplnit, jak **rodiče spolupracují se školou**, jakou formou probíhá **příprava žáka či žákyně na vyučování**. Při spolupráci se školním poradenským zařízením je potřebné popsat **chování** dítěte, žáka či žákyně, jeho/její **vztah k ostatním a postavení ve třídě**, vztah **k pedagogickým pracovníkům**, významnější **povahové rysy**. Především je třeba uvést, jaká **podpůrná či vyrovnávací opatření** již škola realizovala, v jakém rozsahu a po jak dlouhou dobu a jakým způsobem se tato opatření **odrazila na situaci** žáka/žákyně. Jaké **subjekty** byly kontaktovány se žádostí o podporu či spolupráci ve prospěch žáka, jak spolupráce probíhala a jaké **přinesla výsledky**.

Podstatnou informací pro doporučení školského poradenského pracoviště může být také počet žákyň a žáků ve třídě.

Uvedené skutečnosti je nejhodnější projednávat v rámci osobního kontaktu předcházejícího zahájení vlastní práce školského poradenského zařízení. V případě potřeby je vhodné provést metodicko konzultační návštěvu či návštěvy pracovníka poradenského zařízení na škole. V jejich rámci jsou získávány další potřebné informace, a to na podkladě vlastního pozorování řízené i neřízené aktivity dítěte, žáka či žákyně, rozhovoru s nimi a také s dalšími pracovníky školy s cílem doplnění již získaných poznatků a případně ověření již sdělených údajů.

IV.

Diagnostika speciálních vzdělávacích potřeb ve vztahu k dětem, žákyním a žákům se sociálním znevýhodněním

Pokud škola realizuje veškerá dostupná vyrovnávací opatření a výše uvedené kroky a i tak jsou žáci či žákyně ohroženi nižší školní úspěšností, je důležité **včas zprostředkovat pomoc školského poradenského zařízení**. V případě žáků a žákyň se sociálním znevýhodněním, z odlišného sociálního a kulturního prostředí, včetně romských je ze strany školského poradenského zařízení **především důležité využít veškerých možností jejich vzdělávání a podpory v běžné škole**.

Zvýšenou pozornost je třeba věnovat **diagnostice lehké mentální retardace**. Vždy je třeba mít na paměti skutečnost, že **nelze interpretovat jakýkoliv výsledek v testu bez znalosti sociálního pozadí**, tj. bez **užití anamnesticko exploračního přístupu**, jako základního opatření proti možnému znevýhodnění testem. Výkony v inteligenčním testu jsou pouze jedním z podkladů pro vyjádření úrovně rozumových schopností.

Je důležité, aby školské poradenské zařízení volilo odpovídající postup při diagnostice **rozumových schopností u klientů z odlišného sociálního a kulturního prostředí a klientů, kteří jeví rysy sociálního znevýhodnění**.

V rámci diagnostiky je nutno užívat **výhradně standardizované metody a testy**. **Diagnostického závěru** je pak dosaženo **na základě řady údajů** o dosavadním průběhu výuky, údajů v rodinné, osobní a zdravotní anamnéze a výsledků objektivních zjištění při vyšetření a metodicko konzultační činnosti. I když je testová diagnostika úrovně intelektové výkonnosti nezastupitelná, je nutné zdůraznit, že ke stanovení závěru o celkové úrovni kognitivních předpokladů a ke stanovení školní prognózy je samozřejmě **nezbytné používat**

i diagnostiky netestové - klinické, to je porovnání vývoje jednotlivých psychických funkcí i osobnosti jako celku s normou.

Při stanovení dalšího postupu je třeba mít neustále na paměti, že výsledek jakéhokoliv testu inteligence představuje vyjádření daného konkrétního aktuálního stavu v daných podmínkách. V žádném případě se nejedná o stanovení diagnózy. Mentální retardace je závažné postižení vývoje rozumových schopností prenatální, perinatální nebo časně postnatální etiologie, které vede i k významnému omezení v adaptivním fungování postiženého dítěte či dospělého v jeho sociálním prostředí. **K diagnóze tedy nestačí pouze selhávání v testech inteligence, ale dítě či dospělý musí současně selhávat i v plnění věku přiměřených očekávání ve svém odpovídajícím sociálním prostředí.** Z tohoto hlediska proto například mnoho z romských dětí s IQ nižším než 70, které však současně nejsou ve své rodině nijak nápadné a dobře plní všechna její očekávání, nelze označovat jako mentálně retardované. **Rozhodující pro určení příslušného pásma rozumových schopností tak musí být vždy především kvalita zvládnutí životních nároků dítěte (dospělého) v jeho prostředí.**

Velkou pozornost je třeba věnovat **klientům s hraničními výkony** ve standardizovaných testech rozumových schopností a **klientům s rizikem pseudoretardace.** Odborné posudky pro tyto klienty a doporučení pro zařazení do příslušné školy a třídy by měly být vypracovány v pedagogicko-psychologických poradnách.

Při diagnostice rozumových schopností u klientů z **odlišného sociálního** a kulturního prostředí a klientů, kteří jeví rysy sociálního znevýhodnění, je třeba klást **velký důraz na podrobnou rodinnou anamnézu.** V případě nedostatku relevantních informací je třeba využít všech dostupných možností pro jejich získání. V odůvodněných případech, kdy je vysoká pravděpodobnost ovlivnění výkonu v testech rozumových schopností sociálním znevýhodněním klienta, je jednou z možností **získání podkladů pro rodinnou anamnézu přímo v rodině dítěte kompetentní sociální pracovníci poradny,** je-li v poradně tato profese zastoupena.

Výstupem, který je očekáván z prvního vyšetření, není zařazení do příslušné školy samostatně zřízené pro žáky/žákyně se speciálními vzdělávacími potřebami, ale zjištění aktuálního výkonu, určení oblastí, na jejichž rozvoj je třeba zaměřit cílenou podporu. Především pak jasně a konkrétně **formulovat postupy a formy práce,** s cílem **změnit dosavadní stav,** pro nějž bylo přistoupeno ke službám školského poradenského zařízení.

V souladu se závěry Analýzy diagnostických nástrojů užívaných vůči žákům/žákyním ze sociokulturně znevýhodněného prostředí s přihlédnutím k romským dětem, žákyním a žákům⁵ a doporučením Asociace pracovníků pedagogicko psychologických poraden, **doporučujeme při diagnostikování rozumových schopností užití nejvhodnějšího typu komplexního testu WISC III dle postupů doporučených ve Vzdělávací aplikaci WISC III.**

⁵ Analýza diagnostických nástrojů užívaných vůči žákům ze sociokulturně znevýhodněného prostředí s přihlédnutím k romským dětem, žákyním a žákům; Výzkumné centrum integrace zdravotně postižených, Olomouc, 2009

Při práci s dětmi, žáky a žákyněmi z odlišného sociálního či kulturního prostředí (tedy i romskými) musí být **vyšetřující psycholog** (speciální pedagog) **vybaven** klíčovou kompetencí pro objektivní interpretaci výsledků testů rozumových schopností těchto klientů, tj. **velmi dobrou znalostí kulturního a sociálního zázemí dítěte**. Vyšetřující psycholog by neměl při interpretaci výsledků předjímat případné zmaření vzdělávacích šancí v budoucnu samotným žákem, žákyní či rodinou.

Velký důraz je třeba klást na **včasnou intervenci a úzkou spolupráci s rodinou**, dětskými lékaři a orgány sociálně-právní ochrany dětí.

O případném **přeřazení** žáka či žákyně do školy či třídy s **upraveným vzdělávacím programem** pro žáky/žákyně se zdravotním postižením by mělo být rozhodováno **až po vyčerpání všech dostupných podpůrných a vyrovnávacích opatření** uvedených výše, dále pak:

- zařazení dítěte do přípravné třídy základní školy,
- odklad školní docházky a opětovné zařazení do přípravné třídy,
- zařazení žáka/žákyně do prvního ročníku základní školy s respektováním vzdělávacích možností a schopností žáka/žákyně,
- opakování prvního ročníku základní školy,
- jestliže po vyčerpání všech výše uvedených opatření nedošlo u žákyně/žáka k odpovídajícímu zlepšení ve sledovaných oblastech.

Pro práci s klienty z odlišného sociálního či kulturního prostředí, je nezbytná dobrá znalost specifik tohoto prostředí, zejména pak odlišností v rodinné výchově a jejich vlivu na rozumový a sociální vývoj dítěte, žáka, žákyně. Proto je pro odborné pracovníky školských poradenských zařízení důležité zaměřit se na další vzdělávání v dané oblasti.